

dood, maar
zijn, donker
or ons" in
het Woord
recht van den
ennelijk, wan-
Zijn innerlijk
in strijd.

aan.
ke zijde niet
genover zich,

e Vragenbus-
over het ge-
ullen herinne-
g aan, maar

het blad
2000 vragen
et tot groote

ing van zaken
stuk wij niet
niet onaange-

schrijft:

maar onze mee-
enkele maal
een redacteur-
atten. Zoo ook
van solidari-
ons leedwexen

ne genoeg.
cident gaarne

enkele opmer-
et overige in
de redactie,
ort te zetten,
wij den toe-
n.

artikel „Per-
oo over heb-
ten algemeen

ok. Het blad
nderen onzer

slechts voor
n, onder wie
oofredacteur
en deze zaak

onzer begin-
die niet van
en niet lezen
eiken zijn.

wij kunnen
— vanuit de
den" te wor-
rdoor in een-
hij niet zoo
roeping onzer
erschen, nooit

r onderscheid
kan en moet
ten moet hen
welke „onze
scherp doen
as een artikel
f richting be-
gt, dat zij tot
oor deze pers
dt, kan ook

„Natuurlijk
de Telegraaf",
i het woord.
bus-redacteur
e de redactie
ord van den
genovergestel-
t toeschrijven
en redakteur.

dat het ons
deze wijze
et Christelijk
gist het zich.
irculaire (het
te Telegraaf"

den wij met
veel minder
e de Vragen-
emd. Alleen
de van 1 Ja-
gepubliceerd
artikelen te
le). Dan volgt

Right Hon-
nburg, Prof.

J. M. Keynes, Prof. Gustav Cassel, Prof. Dr C. Snouck Hurgronje, Prof. Dr F. Roels en vele anderen. Hierin wordt alzoo duidelijk aangegeven, dat het hier afzonderlijke artikelen geldt, waarin vanzelf ligt opgesloten, dat zij niet van hen, die op eenigerlei wijze aan het blad verbonden zijn, afkomstig zijn. Bovendien zal het, als hij bovenstaande namen leest, toch wel bij niemand opkomen, dat de Engelse politicus Fisher en de Duitse Dernburg, de Engelse econoom Keynes en de Duitse Gustav Cassel, de Islam-specialiteit Snouck Hurgronje en de Roomsche Dr Roels medewerkers zijn.

Op „theologisch gebied" worden o.m. artikelen genoemd van Prof. Dr G. J. Heering over „Rechtsmodernisme" (bij vergissing komt dit voor onder „op rechtskundig gebied"), Prof. Dr J. A. Cramer over „De Ethische" en wij over „Calvinisme en Humanisme". Men wilde dus blijkbaar voorlichting over de voornaamste geestelijke richtingen in ons land. Voor het rechtsmodernisme zocht men daartoe den rechts-modernen Prof. Heering aan, voor de ethischen den ethischen Prof. Cramer en voor het Calvinisme ons. Gesteld nu eens, dat alle Calvinisten weigerden een artikel af te staan — wat eigenlijk „De Rotterdammer" wil — dan zou over het Calvinisme geschreven moeten worden door een niet-Calvinist. Kan iemand dit met het oog op de verkeerde beoordeeling, waaraan wij van niet-Calvinistische zijde dag aan dag bloot staan, gewenscht achten? Gevoelt men dan niets van de verantwoordelijkheid, welke in zulke gevallen op onze mannen rust?

Overigens wordt in de heele circulaire met geen zinsnede, met geen uitdrukking zelfs gespeculeerd op het christelijk publiek.

Ware het anders, ik zou een sterk protest doen hooren.

Maar nu kan ik niet anders dan de wenschelijkheid uitspreken, dan dat onze journalisten toch nooit schrijven over iets, wat zij niet zeker weten.

Dat is ook in het belang van onze pers.

De Algemeene Hoofdredakteur geeft te kennen, dat er nog iets is, dat hem „een weinig onaangenaam aangedaan heeft van de zijde van Prof. Hepp". Hij richtte na het stukje van den Vragenbus-redakteur tot ons een vertrouwelijk schrijven. En nu verwijs hij ons, dat wij daarvan in ons „Reformatie"-artikel geen melding hebben gemaakt.

Hiervan zien wij vreemd op.

Als men ons verzoekt van een brief „geen publiek gebruik te maken", houden wij ons daaraan. Geheimen zijn bij ons veilig. Maar het klinkt toch allerzonderlingst, als men het iemand kwalijk neemt, dat hij aan het verzoek tot geheimhouding voldoet.

Genoemde Hoofdredakteur keurde, gelijk hij thans zelf mededeelt, in dezen brief den toon van het Vragenbus-antwoord af. Wij schreven hem ten spoedigste — de Zondag lag er tusschen — dat wij ons nog niet het meest gestooten hadden aan den toon, maar aan den inhoud. Wij deelden hem tevens mede, dat er een artikel in „De Reformatie" zou verschijnen. Wij gaven ook aan, welke strekking dit artikel zou hebben, n.l. dat gegispt zou worden het wantrouwen, dat zijn medewerker bezig was te zaaien. Wij meenden, dat, waar dit in het openbaar had plaats gehad, het ook in het openbaar moest weersproken worden. Voor ons persoonlijk hadden wij daar werkelijk niet het meest behoefte aan. Maar dit persoonlijke feit had tot achtergrond een algemeen belang, speciaal het wederzijdsche vertrouwen.

Indien de Algemeene Hoofdredakteur ons den wensch had kenbaar gemaakt — hij had er nog ruim de gelegenheid toe — dat wij in ons „Reformatie"-artikel gewag zouden maken van zijn schrijven en hij de geheimhouding ophief, wij zouden dit er gaarne hebben ingelast.

Indien hij ons gemeld had, dat hij openlijk in zijn blad aan onze kritiek zou tegemoet komen, wij zouden zelfs bereid geweest zijn om ons artikel te laten uittrekken.

Maar hij liet niets meer van zich hooren.

Hiermee is deze kwestie, wat ons betreft, afgedaan.

Het staat vanzelf „De Rotterdammer" vrij er nog op terug te komen.

Maar het blad duide het ons niet als een onvriendelijkheid, wanneer wij daarop niet meer reageeren.

Wij zijn geen voorstanders van voortgezette persdiscussies.

Behoeven wij nog te verzekeren, dat onze waardeering voor „De Rotterdammer" door dit incident niet het minst heeft geleden?

— Bijna goddeloos.

Naar aanleiding van de rede van Dr P. J. Kromsigt op de reorganisatie-vergadering legden wij dezen lydelijken leider ten laste, dat hij ten opzichte van den verwarden toestand in zijn kerk het devies „bidden en werken", veranderde in „bidden en praten".

Weinig konden we toen vermoeden, dat op diezelfde vergadering dezelfde beschuldiging door een Ned. Herv. predikant tegen Dr P. J. Kromsigt zou worden ingebracht, maar dan in ongemeen krasser vorm.

De eerste debater, Ds Klomp van Capelle a. d. IJssel zeide volgens „De Nederlander"

„het exegetisch-dogmatisch rapport der Asser-Synode te hebben doorgedropen en de vaste overtuiging te hebben, dat alle mogelijke middelen zijn aangewend om Dr Geelkerken te behouden, gelijk spr. ook de overtuiging heeft, dat men in Assen opkwam voor het woord Gods.

Als men Dr G. had behandeld ware het eind niet te overzien. Spr. wil alsnog aangetoond zien, dat in Assen de wettige kerkelijke weg niet is bewandeld. Het exegetisch-dogmatisch rapport is buitengewoon knap werk waarop noch Dr Geelkerken noch Dr Kromsigt is ingegaan. Spr. had gedacht, dat de confessioneelen zouden hebben geapplaniseerd nu bleek, dat de Geref. Kerken niet independentistisch waren. Dr G. hoort, maar spr. overtuiging, niet in de Geref. Kerken. Hij is op een gevaarlijken weg en de Asser Synode was in haar volste recht.

Spreker betreurt het, dat dr Kromsigt met zijn groote gaven zich teveel aan krachtsverspilling schuldig maakt door zich bezig te houden met toestanden in andere kerken. Spr. wees op de eigen kerk. We doen niets anders dan roepen om reorganisatie, maar wat doen we metterdaad zoo vroeg debater. Spr. maakte enkele opmerkingen over: tuchttoefening. Spr. gaat het roepen om reorganisatie en bidden om den H. Geest zonder een daad godslasterlijk vinden. (Beweging.)

Debater: Ja, dat meen ik!"

In een ander blad lezen wij: bijna godslasterlijk.

Een ouderling uit Amsterdam ondersteunde zijn eerste opmerking en sprak niet onjuist: „Wie iets disputabel stelt, moet er iets anders reëels voor in de plaats kunnen stellen. Kan men dat niet, dan zwijge men.

En wat antwoordde de referent aan Ds Klomp. Het verslag zegt:

Dat ds Klomp de uilating van dr Kromsigt over de verbreking van het verbond daar laat, is zijn fout. Gij moet, aldus spr., consequent zijn en doleerend worden. (Daverend applaus). Gij, ds Klomp, zijt gedrenkt met de Kuyperiaansche theologie. (Ds Klomp staat op en bevestigt dat, opmerkend, dat hij bereid is daarover met iedereen te discussiëren.)

Dr Kromsigt gaf hier onder daverend applaus aan Ds Klomp den raad te gaan „doleeren".

Maar wat blijft er zoo van zijn leuze „heel de kerk en heel het volk"?

Dr Kromsigt schijnt thans in den overspannen toestand te zijn geraakt, dat hij heel het volk in de Herv. Kerk wil verzamelen behalve de doleerenden.

Vroeger stond hij op het standpunt: de „doleerenden" hadden in de kerk moeten blijven.

Nu is hij blijkbaar gedraaid en heet het „de doleerenden er uit".

Intusschen brengen we Ds Klomp onze hulde voor zijn moedige houding.

Dr Kromsigt zal deze hulde wel twijfelachtig vinden.

Het zij zoo!

— Doodenroof.

Op bedoelde reorganisatievergadering geschiedde nog iets ergers.

Dr Kromsigt was nog zoo welwillend te gelooven, dat Kuyper een christen was en thans juist voor den troon, maar hij voegde er aan toe, dat Kuyper in twee opzichten een ketter was, n.l. een antinomian in politiek opzicht en een remonstrant inzake de leer des heils (de veronderstelde wedergeboorte).

Applaus! Zoo meldt „De Nederlander".

Ofschoon antinomianen en remonstranten elkanders tegenvoeters zijn, schijnt Kuyper het kunststuk te hebben klaar gespeeld beiden in zich te vereenigen!

Wij zullen maar niet zeggen, waarover we ons het meest verbazen.

Ds Six Dijkstra wilde Dr Kromsigt echter nog overtroeven.

Dr Kuyper's naam was nog niet genoeg naar beneden gehaald.

Het verslag van „De Nederlander" luidt:

Laatstgenoemde wilde met kracht waarschuwen tegen de Kuyperiaansche theologie om ter zielen wil, „ziende op de uitkomst hunner wandeling". Spr. wees er op, dat bij Kuypers ziek en sterfbed geen predikant en wel staatsdienaar geweest zijn. Kuyper is dan ook niet als Calvinist gestorven. Hilbrand Boschma heeft dezer dagen gepubliceerd, dat hij een brief gezien had van Kuyper, waaruit hij dat concludeerde. Over deze zaak ontstond eenige onderlinge discussie, die de w.n. voorzitter sloot omdat hij vond, dat dit met de zaak niets te maken had.

Men weet intusschen, hoe dit praatje in de wereld kwam.

De genoemde H. Boschma, een Ned. Herv. evangelist, moet een brief hebben gezien van Jhr Mr A. F. de Savornin Lohman, waarin deze zou bevestigd hebben, dat Kuyper op het laatst van zijn leven tot andere gedachten gekomen zou zijn.

De brief zelf is niet gepubliceerd.

Alle controle ontbreekt.

Daartegenover staan de getuigenissen van mannen, die ons aller vertrouwen hebben en die ons de woorden van Kuyper, toen hij op zijn sterfbed lag, hebben overgebracht.

En bovendien heeft Mej. H. S. S. Kuyper, die van de sponde haars vaders niet week en ook het bezoek van Lohman van het begin tot het einde

bijwoonde, met haar vaardige pen de beweringen van de heeren Boschma en Dijkstra gelogenstraft.

De manoeuvres, welke hier worden uitgevoerd, doen ons niet vreemd aan.

Over het sterven van groote, godzalige mannen worden bijna altijd soortgelijke geruchten verbreid.

Teon Kuyper nog leefde, heette het, dat hij een benauwdend dood zou hebben en dat hij zijn leven wel zou moeten verloochenen.

Maar de Heere spreidde hem een patriarchaal sterfbed.

Met dankbare ontroering denkt heel ons Gereformeerde volk er aan terug.

Zelfs op buitenstaanders maakte het indruk.

Uit den mond van een ongelovige werd het vernomen: 'k wou, dat ik zoo kon sterven.

En nu, na zijn dood, wil men zijn nagedachtenis ons ontnemen.

Men wil onzen geliefden Dood van ons rooven.

Doch wij zeggen: lastert maar, zooveel gij wilt, wij gelooven u toch niet!

Onder de wolk der getuigen, die wij rondom ons hebben, bevindt zich ook de Godsmann Kuyper.

In dagen als deze, waarin men door blinden haat vervoerd doodenroof tracht te plegen, danken we inniger dan ooit den Heere: Uw vrije gunst alleen wordt d'eere toegebracht.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

Nieuwe boeken.

In verband met het feit, dat de volgende week ons blad in zomer-formaat zal verschijnen, willen we gaarne in dit artikel nog enkele zaken afdoen, een paar boeken bespreken, die al eenigen tijd op behandeling wachten.

Daar is allereerst een nieuwe toevoeging tot de serie uit het Engelsch vertaalde romans, die de Uitgever C. Blommendaal te 's-Gravenhage aan de markt brengt, romans van de Schrijfsters Henry Wood, Craik e.d. Vroeger reeds besproken we de vorige deelen, „Een edel leven" van Mrs Craik en „De steun haars levens" van Mrs Wood. Het nieuwe deel „Een bewogen leven" is weer van de hand der laatste.

De lezer merkt op, dat deze romans steeds over een „leven" handelen. Zulk een stof is al zeer ruim. Elke willekeurige geschiedenis is ten slotte onder dit „levens"-hoedje te vangen en bovendien is aan den omvang der boeken geen maat gesteld. De wijde tijdruimte laat plaats voor de afwikkeling van vele verhoudingen en de Auteurs hebben alle vrijheid, om die verhoudingen te groepeeren en uit te breiden. Daardoor worden deze romans verhalen van veel en ingewikkeld gebeuren, die uiteraard meer in de breedte, dan in de diepte gaan.

„Een bewogen leven" is geheel een roman van dit type. Verteld wordt de levensgeschiedenis van een wees, Anne Hereford, van haar kinderjaren, als ze inwoont bij een lichtzinnige, oppervlakkige, wispelturige tante, tot ze, na veel wederwaardigheden, trouwt en erigenaam wordt van haar rechtmatig goed. Door deze historie, op zichzelf al uitgebreid genoeg, spelen nog allerlei elementen heen; die de verhoudingen nog ingewikkelder maken: verduistering van testamenten, moord uit jalouzie, geheimzinnige verdwijning, (die de in elken Engelschen roman onmisbare spookerij in het boek brengt) naamsverandering, met al de verwickelingen, die daaruit voortvloeien, enz. Maar aan het slot komt alles toch nog terecht, worden al de verborgenheden ontsluitend en brengt een goed huwelijk, met herstel van alle rechten en bezittingen, een blij einde.

Uit deze weinige regels moge duidelijk zijn, dat dit verhaal een ouderwetsche roman is, naar een intrigue gebouwd en op een gelukkige oplossing gebaseerd. Trouwens, de stof op zichzelf is van zeer oude mode. De rijke erfdochter, verweesd en in handen gevallen van onbetrouwbare opvoeders, maar door een gansche rij van wederwaardigheden ten slotte in haar bezit hersteld en bovendien met een goeden man verrijkt, is niet een nieuwe creatie onder de roman-figuren. En ook de bewerking zelf, met de bovenaangegeven effecten, is niet naar modernen smit.

Toch is dit niet het bezwaar, dat we tegen dezen roman hebben. De beide vorige boeken van deze serie zijn vrijwel van hetzelfde karakter, maar die achten we toch wel geschikte ontspanningslektuur; „Een edel leven" heeft zelfs te waardeeren eigenschappen. Wat o.i. in dezen laatsten roman hindert is de disharmonie tusschen een christelijk-godsdienstigen toon en een volkomen onchristelijke sfeer. Die toon past niet bij den klank van het geheel. Een boek wordt niet een christelijk boek door een enkele figuur of enige bepaalde fragmenten; de geest moet christelijk zijn. En dat is hier niet het geval. Integendeel, allerlei verhoudingen zijn met zulk een geest in strijd. Wat in „Een edel leven" en „De steun haars levens" aantrok, was, dat er zekere overeenstemming op te merken viel tusschen geest en inhoud, al was dan het geheel ook tamelijk oppervlakkig. Hier is die overeenstemming niet en krijgen we een hinderlijke tweeslachtigheid, te meer hinderlijk, waar de psychologische romankunst ons hooge